

ספר דברים

דיני מלחמה

פרשנות ומקורות נוספים

על פי תוכנית הלימודים החדשה בתנ"ך

שאלונים 2371 (3 יח"ל), 2571 (5 יח"ל)

מקראה

חומר לימודי המסומן עם ○ - הוא ל-5 יחידות בלבד

חומר לימודי המסומן עם ☒ - הוא אינו כלול בחומר החובה, והינו בגדר העמקה.

יחידה: דיני מלחמה

מבוא לדיני מלחמה	מלחמת מצוה ומלחמת רשות	עידוד וחזוק הלוחמים	החוזרים מהמערכה	נקי יהיה לביתו	הקריאה לשלום במלחמה	איסור השחתת עצים במלחמה	אשת יפת תואר	שמירת המחנה
------------------	------------------------	---------------------	-----------------	----------------	---------------------	-------------------------	--------------	-------------

מבוא לדיני מלחמה

קובץ דיני המלחמה בספר דברים מופיע בפרקים כ-כא, מיד לאחר דיני ההנהגה (מינוי שופטים, מינוי מלך, דיני הכהן ודיני הנביא בפרקים טז-ט). הימצאותו של קובץ דיני המלחמה לאחר ייסוד ההנהגה ברורה ומתבקשת. לאחר שהעם ימנה את מנהיגיו הוא יוכל להתארגן לקראת לחימה באויביו.

מעיון בספרי נביאים ראשונים עולה כי יהושע הכניס את עם ישראל לארצו והוביל אותם במלחמה על כיבוש הארץ. מלחמות הכיבוש בספר יהושע מתארות תהליך של מעבר מדורג מהנהגה ניסית גלויה (כיבוש יריחו) אל לחימה תוך עזרה אלוקית נסתרת וללא ניסים גלויים (מלחמת מלכי הצפון). עם ישראל נדרש ללמוד את "דיני המלחמה": בניית כוח צבאי חזק, מאוחד ומלוכד, האמון על לחימה בדרך הטבע. צבא הנחלץ למשימות של כיבוש, הגנה והצלה. לצד זאת נדרשת גם למידה של "מוסר המלחמה".

ספר דברים בכלל ומצוות הקשורות במלחמה בפרט מלמד אותנו לראות כיצד הקב"ה הוא הנותן לנו כח לעשות חיל, מצוות אלה הן חלק מההכנה הרוחנית והמעשית לקראת הכניסה לארץ.

חשיבות ההשתתפות במלחמה

במדבר פרק לב, משה רבנו חשד ששבטי גד וראובן ביקשו שלא לעבור את הירדן כדי לא ליטול חלק בכיבוש הארץ:

"האֲחִיכֶם בָּאוּ לְמַלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה?" (ו).

ורק לאחר שהבטיחו לו:

"וַיִּנְחַנּוּ נְחֹלֶץ חֲשִׁים לְפָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל" (יז),

הוא הסכים לדבריהם ואמר להם:

"אם תַּעֲשׂוּן אֶת הַדְּבָר הַזֶּה, אִם תִּחְלְצוּ לְפָנֵי ה' לְמַלְחָמָה...

וְהִיִּיתֶם נְקִיִּים מִה' וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהִיִּיתָ הָאָרֶץ הַזֹּאת לְכֶם לְאַחֲזָה לְפָנֵי ה'.

וְאִם לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חֲטָאתֶם לַה' וְדָעוּ חֲטָאתְכֶם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם." (כ-כג).

1. מהו הטיעון המוסרי של משה נגד הבקשה של שבטי גד וראובן שלא לעבור את הירדן? צטט והסבר

☒ הרב אליעזר מלמד, [אתר ישיבת הר ברכה](#)

נצטוונו שאם נראה אחד מבני עמנו בסכנה שנחלץ לעזרתו, שנאמר (ויקרא יט, טז): "לא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ", ולשם כך צריך אדם להיות מוכן להיכנס לסיכון מסוים. קל וחומר כאשר כלל ישראל נמצא בסכנה, שחובה להיחלץ להצלת ישראל. וכבר אמרו חכמים במשנה (סנהדרין ד, ה): "כל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא", ואם כן השותף בקיומו של העם כולו על אחת כמה וכמה שהוא ממש מקיים עולם מלא.

שתי מטרות לדיני מלחמה בתורה

דיני מלחמה בספר דברים כוללים מצוות רבות ודינים רבים. תוך כדי הלימוד של המצוות השונות ננסה להבין לא רק את פרטי ההלכות אלא גם נעסוק בשאלה העקרונית, מה מטרת העל של התורה במצוות אלו? ומה הן העקרונות שמנחים את המצוות ואת פרטי ההלכות של "דיני מלחמה". **מאמרו של הרב אלחנן סמט "דיני המלחמה בספר דברים: סדרם ומגמתם"** הנמצא באינטרנט באתר "דעת" (מאמר שהנכם נדרשים להכיר את טענתו העיקרית) עוסק בדיוק בשאלה הזו. המאמר מציג שתי מטרות שבאות לידי יישום בדיני המלחמה השונים. וכבר בפתח המאמר הרב סמט מציג את שתי המטרות, וכך הוא כותב:

הרב אלחנן סמט, מאמר: דיני המלחמה בספר דברים: סדרם ומגמתם

מטרתה היסודית של המלחמה היא כמובן לנצח את האויב, ומערכת חוקי מלחמה ודאי אמורה לסייע למימושה של מטרה זו. אך מאידך זקוקה המלחמה, מפני אופייה המהותי והפוטנציאל המסוכן הטמון בה והמתואר לעיל, להגבלות ולריסון בתחומים שונים, ומערכת חוקי המלחמה מיועדת ודאי גם להשגת מטרות אלה.

למעשה את שתי המטרות הללו ניתן כבר למצוא בפירושו של הרמב"ן על התורה אלא שהדברים נאמרים שם בלשון קצת שונה, ואלו הם שני העקרונות:

א. אחד הציוויים הכתובים בפרשיות העוסקות בדיני מלחמה הוא: "וּפְקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם" (דברים כ, ט) לפי הפשט, הציווי הוא שיש חובה למנות לצבא מפקדים. לכאורה קשה מדוע התורה מצווה כן, הרי ה' הולך לפניו בראש המחנה ונלחם להם. הרמב"ן עונה על כך, ובתשובתו הוא כותב את אחד העקרונות שמנחים כמה מדיני המלחמה הכתובים בתורה:

רמב"ן דברים כ, ט

וצוה "וּפְקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם" - כי התורה תצוה בדרך הארץ ותעשה הנסים עם יראיו **בהסתור** (בצורה שאינה חורגת מכללי הטבע). **ואין החפץ לפניו (לפני ה')** לשנות טבעו של עולם, זולתי (חוץ מ) כאשר אין שם דרך בהצלה אחרת, או להודיע שמו לצריו לעתים, כאשר היה בקריעת ים סוף וכיוצא בו.

ב. ציווי נוסף שכתוב בפרשיות העוסקות בדיני מלחמה הוא: "כִּי תֵצֵא מִחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דָּבָר רָע" (דברים כג, י). לכאורה קשה מדוע התורה מצווה כן, וכי בחיים הרגילים לא צריך להישמר מלעשות "דבר רע". על כך עונה הרמב"ן, ובתשובתו הוא כותב את מטרה נוספת שמנחה כמה מדיני המלחמה הכתובים בתורה:

רמב"ן דברים כג, י

"כִּי תֵצֵא מִחֲנֶה עַל אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דָּבָר רָע" - והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. **והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה, הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב.** ועל כן הזהיר בו הכתוב, "ונשמרת מכל דבר רע".

הרמב"ן אומר שבעת מלחמה, גם אדם שבאופן רגיל הוא "הישר בבני אדם", נמצא בסכנה של "יתלבש אכזריות וחימה". מצב המלחמה, שיש בו יציאה מן המצב הטבעי ובמידה מסויימת גם פריצת גבולות ושימוש בכוחות וביכולות שאינם באים לידי ביטוי בשגרה, עלול להביא איתו סכנה של השחתה מוסרית. מצוות המלחמה בחומש דברים גודרות ומרחיקות את הלוחמים מסכנה זו.

2. סכם בלשונך את שתי המטרות שמנחות את דיני המלחמה בתורה.

לאורך לימוד היחידה, ננסה לבחון כיצד מיושמות שתי המטרות הללו.

סדר המצוות של דיני מלחמה

לפניך פסוקי הפתיחה של ארבע המצוות הראשונות בדיני מלחמה הכתובת בספר דברים פרקים כ-כא.

(1) דברים כ א-ט"ו היערכות הצבא למלחמה

כי תצא למלחמה על איבדך וראיתך סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם... : והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם : ואמר אליהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל גרד לבבכם...

(2) דברים כ, י-יח: הקריאה לשלום במלחמה

כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת עליה לשלום : והיה אם שלום תענה ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך : ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה...

(3) דברים כ, יט-כ: איסור השחת עצים בעת מצור

כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור...

דברים כא, א-ט: מצוות עגלה ערופה¹

(4) דברים כא, י-יד: אשת יפת תואר

כי תצא למלחמה על איבדך ונתנו ה' אליה בנדך ושביט שבינו : וראיתך בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה...

3. עיין בפסוקי הפתיחה של ארבע המצוות הראשונות בדיני מלחמה הכתובות בפרקים כ-כא. מהו העקרון שלפיו מסודרים מצוות אלו? הסבר ופרט

בנוסף לרצף דיני מלחמה, שראינו לעיל, שכתובים במרוכז בפרקים כ-כא, דיני מלחמה נוספים כתובים לקראת סוף "נאום המצוות" בפרקים כג-כה. ואלן הן :

- שמירת המחנה (כג, י-טו)
- נקי יהיה לביתו (כד, ה)
- מלחמת עמלק (כה, יז - יט)

רשות: הסבר מדוע דינים אלו הופרדו מההפרשיות האחריות של דיני מלמה ניתן למצוא במאמר של הרב אלחנן סמט, "דיני המלחמה בספר דברים : סדרם ומגמתם"

¹ מצוות "עגלה ערופה" עוסקת בהימצאות חלל הווה אומר גופת אדם בסמוך לעיר. המילה חלל בהקשר זה אינה קשורה למי שמת במלחמה. מצוות "עגלה ערופה" אינה קשורה לדיני המלחמה וקוטעת את רצף הפרשיות שכולן עוסקות בדיני מלחמה. הסבר מדוע מצווה זו מובאת באמצע פרשיות של דיני מלחמה ניתן למצוא בקישור הבא : מאמר של הרב אלחנן סמט, "דיני המלחמה בספר דברים : סדרם ומגמתם"

יחידה: דיני מלחמה

שמירת המחנה	אשת יפת תואר	איסור השחתת עצים במלחמה	הקריאה לשלום במלחמה	נקי יהיה לביתו	החוזרים מהמערכה	עידוד וחיזוק הלוחמים	מלחמת מצווה ומלחמת רשות מלחמת עמלק	מבוא לדיני מלחמה
-------------	--------------	-------------------------	---------------------	----------------	-----------------	----------------------	------------------------------------	------------------

מלחמת מצווה ומלחמת רשות

רמב"ם הלכות מלכים פרק ה
 אין המלך נלחם תחילה, אלא על מלחמת מצווה.
 אי זו היא **מלחמת מצווה**? זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבה עליהם.
 ואחר כך נלחם (המלך) **במלחמת הרשות**, והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים, כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו.

1. הגדר מהי מלחמת מצווה ומהי מלחמת רשות?

2. בטבלה שלפניך לפניך המקורות בתורה לשלושת הסוגים של "מלחמת מצווה". תן כותת כל חלק.

<p>"לא תעמוד על דם רעך". (ויקרא יט טז)</p>	<p>"זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא א לקים. והיה בהנית ה' אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח." (דברים כה יז-יט)</p>	<p>"כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרנזשי והאמרי והכנעני והפריזי והחוי והיבוסי שבעה גוים רבים ועצומים מן. ונתנם ה' א לך לפניך והפיתם החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם." (דברים ז א-ב)</p> <p>"כי החרם תחרימם החתי והאמרי הכנעני והפריזי החוי והיבוסי באשר צוף ה' א לך לפניך." (דברים כ יז)</p>

מבין שלשות האפשרויות של מלחמת מצווה נהגת כיום רק האפשרות השלישית, לצערנו. אנו עדיין במצב בו אנו חוששים לחיינו וכל מלחמה היא מלחמת מצווה של **להציל ישראל מיד צר**, אשר על כן נרחיב מעט בנושא זה.

מלחמת מצווה - להציל ישראל מיד צר

על ייחודה של מלחמת מצווה כותב [הרב אליעזר מלמד](#):

☒ **הרב אליעזר מלמד, המצווה לשרת בצבא - הצלת ישראל, אתר "ישבת הר ברכה"**

הצלת ישראל: נצטוונו שאם נראה אחד מבני עמנו בסכנה שנחלץ לעזרתו, שנאמר (ויקרא יט, טז): "לא תעמוד על דם רעך", ולשם כך צריך אדם להיות מוכן להיכנס לסיכון מסוים. קל וחומר כאשר כלל ישראל נמצא בסכנה, שחובה להיחלץ להצלת ישראל. וכבר אמרו חכמים במשנה (סנהדרין ד, ה): "כל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא", ואם כן השותף בקיומו של העם כולו על אחת כמה וכמה שהוא ממש מקיים עולם מלא. וזוהי מלחמת מצווה מובהקת, וכפי שכתב הרמב"ם (הל' מלכים ה, א): "ואי זוהי מלחמת מצווה? זו מלחמת שבעה עממים (בכיבוש הארץ), ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם".

ומצוות המלחמה מחייבת כל יחיד להסתכן הרבה מעבר למה שנצטוונו להסתכן לצורך הצלת יחידים מישראל. לצורך הצלת יחיד או יחידים, לכל הדעות, אין מצווה להיכנס לסכנה שרוב הסיכויים שהבא להציל ייהרג בה. אולם בעת מלחמה, כשיש הכרח לסכן יחידים כדי להציל את המערכה, צריך היחיד להיות מוכן להיכנס אף למצב שסכנתו מרובה מהצלתו.

וכפי שכתב מרן הרב קוק (משפט כהן קמג) שהכלל של "וחי בהם", ממנו למדנו שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות שבתורה אינו חל בעת מלחמה, מפני שהלכות הציבור שונות מהלכות היחיד, ולצורך קיום הציבור צריכים היחידים להיות מוכנים להיכנס לסכנה.

וכן כתב על פי זה בשו"ת 'ציץ אליעזר' (יג, ק), שגם הכלל של "חייך קודמים לחיי חברך" אינו חל במלחמה, "אלא כל אנשי המלחמה כאיש אחד מחויבים למסור כל אחד ואחד את נפשו בעד הצלת חיו של משנהו. וגם זה נכלל בכללי הלכות ציבור, ובגדר הנהגת המדינה ותקנתה.

3. עיין בדברי הרב מלמד, וענה:

- א. לפי הרב מלמד, מה המקור בתורה למלחמת מצווה של הצלת ישראל מיד צר?
- ב. מניין שיש חובה על אדם לצאת למלחמה ולסכן את חיו כדי שאחרים ינצלו, הרי יש כלל הלכתי שאסור לאדם להסתכן - "חייך קודמים לחיי חברך"? כיצד משיב על שאלה זו הרב מלמד?

מלחמת עמלק: פרק כה, יז-יט

דברים כה

(יז) זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֵק בְּדֶרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם :
 (יח) אֲשֶׁר קָרָד בְּדֶרֶךְ וַיִּזְנֵב בְּךָ כָּל הַנְּחֹשְׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עִיף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים :
 (יט) וְהָיָה בְּהֵיחֹלְשׁוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל אִיבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְצָךְ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ
 תִּמְחָה אֶת זָכְרָ עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשָּׁכַח :

מבוא

למדנו שאחת משלושת ההגדרות של **מלחמת מצווה** היא המלחמה בעמלק. למלחמה זו בעמלק ייחדה התורה הגדרה ייחודית, הנפרדת מן המלחמה בשבעת העממים. זוהי **"מלחמה לה' בעמלק"**. מלחמה זו אינה מלחמה של שחרור שטחי ארץ ישראל, אלא מלחמה לשם מיגור עמלק מן העולם. נצטרך לברר, מיהו עמלק? מה אופיו של העם זה? ומדוע יש מלחמה כה חריפה עמו? ומדוע יש מצווה כה קיצונית "למחות את זכר עמלק מתחת השמים"?

4. עיין בפרק כה פסוקים יז-יט, כתוב בלשונך **שתי** מצוות "עשה", ומצוות "לא תעשה" **אחת** הכתובות בפסוקים אלה, ליד כל מצווה כתוב גם את לשון הכתוב.

מהיכן הגיע עמלק?

בראשית לו, יב

וּתְמַנַּע הַיְתָה פִּילְגֶשֶׁת לְאֶלְפִיז בֶּן עֲשׂוֹ וַתֵּלֶד לְאֶלְפִיז אֶת עַמְלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עֵדָה אֲשֶׁת עֲשׂוֹ.

המפגש עם עמלק לאורך התנ"ך מעיד על דמותו: מצד אחד הוא קרוב משפחה (נכדו של עשיו) ומצד שני אויב בנפש.

המפגש עם עמלק - המלחמה ברפידים

הרקע למצווה בספר דברים "זָכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלֵק..." הוא האירוע המכונן שכתוב בספר שמות פרק יז, ח-טז. האירוע שבו עמלק תקף את ישראל ברפידים מיד לאחר יציאת מצרים וקריעת ים סוף.
שים לב, עליך לשלוט היטב בפרטי האירוע הנ"ל.

שמות יז, ח-טז

(ח) וַיְבֹא עַמְלֵק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְדִּים :
 (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוָה בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלָּחֶם בְּעַמְלֵק מִחַר אֲנָכִי נָצַב עַל רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמִטָּה הָאֱלֹהִים בְּנִדִי :
 (י) וַיַּעַשׂ יְהוָה כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהַלָּחֶם בְּעַמְלֵק וּמֹשֶׁה אָהָרֹן וְחֹוֹר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה :
 (יא) וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגִבֵּר יִשְׂרָאֵל וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגִבֵּר עַמְלֵק :
 (יב) וַיְדִי מֹשֶׁה כְּבָדִים וַיִּקְחוּ אֶבֶן וַיִּשְׁלֹמוּ תַחְתֵּימוֹ וַיִּשָּׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחֹוֹר תָּמְכוּ בְּנִדְיוֹ מִזָּה אֶחָד וּמִזָּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אָמוּנָה עַד בֹּא הַשָּׁמֶשׁ :
 (יג) וַיַּחֲלֵשׁ יְהוָה אֶת עַמְלֵק וְאֶת עַמּוֹ לְפִי חָרָב :
 (יד) וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה כְּתֹב זֶאת זָכְרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׂים בְּאָזְנִי יְהוָה הַיּוֹשֵׁעַ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זָכְרָ עַמְלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם :
 (טו) וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נָסִי :
 (טז) וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל כָּס יְהִי מִלְחָמָה לְה' בְּעַמְלֵק מִדֶּרֶךְ דֶּר :

דמותו של עמלק בחז"ל ובפרשנות

מהמסופר על עמלק בספר שמות לא מובן על מה ולמה יש כעס כל כך גדול, וסלידה כה חזקה של הקב"ה מעמלק. תשובה לשאלה זו נמצא בפסוקים בספר דברים פרק כה **ובעיקר בפסוק יח**, ובדברי חז"ל והפרשנים על פסוק זה:

דברים כה, יח

אֲשֶׁר קָרַד בְּדָרְדָּר וַיִּזְנֹב בְּדָךְ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵינֶיךָ וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים:

פסיקתא דרב כהנא פיסקא ג, זכור

אשר קרד בדרך: א"ר חוניא (למה עמלק דומה?) לאמבטי רותחת שלא היה ברייה יכולה לירד בתוכה ובא בן בליעל אחד וקפץ וירד בתוכה אף על פי שניכווה, אלא הקירה (קירר אותה) לפני אחרים. כך מן שיצאו ישראל ממצרים נפלה אימתן על כל אומות העולם, "אז נבהלו אלופי אדום" וגוי "תפל עליהם אימתה ופחד" (שמות טו, טו-טז), וכיון שבא עמלק וניזדווג להם (נלחם בהם) אף על פי שנטל את שלו (נענש והפסיד) מתחת ידיהם, אלא הקירן לפני אומות העולם.

רש"י, דברים כה, יח

ולא ירא - עמלק אלהים - מלהרע לך".

מלבי"ם דברים כה, יז

אבל הוא (עמלק) "ולא ירא אלהים", ורק הסבה העצמית למלחמה זו היתה הכפירה באלהים, באשר אז (לאחר קריעת ים סוף) "שמעו עמים ירגזון חיל אחז יושבי פלשת" (שמות טו, יד) וכל העמים האמינו בנפלאותיו אשר עשה בים ובמצרים, (ולעומתם) הוא (עמלק) הקשיח לבו מיראת ה' ויאמר לא הוא, ורצה להראות לכל יושבי תבל, שאין ביכולת ה' להושיעם מידו, ושכל הנסים הם מעשה להט וחכמת משה, ולכן לא עמד בפניו... ולפי זה היה עיקר מלחמתו נגד ה'...

5. עיין בפסוק יח, בדברי המדרש שבפסיקתא ובדברי רש"י והמלבי"ם, וענה:

א. לפי המדרש שבפסיקתא, מדוע המלחמה של עמלק בישראל נחשבת כה חמורה בעיני ה'?

ב. לפי המלבי"ם, מה עמד מאחורי האומץ של עמלק לפגוע בישראל?

בכדי להבין טוב יותר עד כמה עמלק הוא עם שלילי, לא מוסרי ואכזרי, המצדיק את ההתייחסות כה חמורה של ה' ושל עם ישראל כלפיו, נעיין ביתר דברי המלבי"ם על פסוק כה:

מלבי"ם דברים כה, יז

מלחמת עמלק לא היה לו שום סבה מהסבות שבעבורה ילחמו עם בעם ממלכה בממלכה, שכל עורכי מלחמות יהיה לאחד מחמש סבות וכולם לא היו פה:

א) שילחם על ארץ לכבשהו להרחיב את גבולו - וזה (עמלק) היה בדרך כי לא היו אז בארץ נושבת.

ב) אם יקרב אל גבול ארצו, שהוא ירא פן יירש את ארצו (כמו) במלחמת סיחון ועוג - וזה (עמלק) היה בצאתכם ממצרים.

ג) אם עשו עמו מלחמה והתגרו בו - אבל הוא (עמלק) "קרד בדרך דרך" מקרה ולא היה שום ריב ביניכם.

ד) להראות כחו וגבורתו, ואז ילחם פנים אל פנים - והוא (עמלק) "ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע".

ה) בעבור הדת שחושב שימצא חן בעיני אלהיו אם יכחיד עם הבלתי מאמינים בו - אבל הוא (עמלק) "ולא ירא אלהים", ורק הסבה העצמית למלחמה זו היתה הכפירה באלהים...

"מִלְחָמָה לְה' בְּעַמְלֵק מִדָּר זֵר", עַל שׁוֹם מָה?

מהפסוקים ומהפירושים של רש"י המתארים את עמלק, עולה שלעם הזה היו שני פגמים עצומים: **שחיתות מוסרית** - עמלק הוא עם ש"לא ירא אלוקים" כלומר עם המחזיק בהשקפה שאין אף כוח מעליהם שיכול לעצור אותם מלעשות ככל העולה על דעתם ורצונם, אין הם צריכים לתת דין וחשבון לאף גורם אחר מעליהם². ההשקפה הזו, היא המקור לאכזריות שלהם, לפגיעה שלהם בחלשים "וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים", ללקיחה בשבי מבחורי ישראל לצורך משכבי זכר. עמלק הוא עם שמתקיים לא מחקלאות, אלא פולש באופן מקרי על ישובים, רוצח את כל בני המקום ולוקח את השלל, ומהשלל הוא מתקיים. **כפירה באלוקי ישראל** - עמלק הוא עם ש"לא ירא אלוקים" הנלחם מלחמה רוחנית בקב"ה. עמלק הוא עם שמנסה לטמא את ישראל, מנסה לזהות את נקודות החולשה ברוח האמונה בעם ישראל, להסיט ולקלקל אותם. עמלק הפך לסמל של מי שיודע לזהות חוסר אמונה, ולשם נכנס שוב ושוב, מחפש אחר הזדמנות לזנב בחסרי האמונה. על כן מצווים ישראל להילחם בו, ולא לשכוח מהו עמלק.

"וְלֹא יֵרָא אֱלֹהִים" - מִי?

דברים כה, יח	
אֲשֶׁר קָרָךְ בַּדֶּרֶךְ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אֲחֶרֶךְ וְאַתָּה עֵינִי וַיִּגַע וְלֹא יֵרָא אֱלֹהִים.	
רש"י	חזקוני
ולא ירא - עמלק (את) אלהים, מלהרע לך.	ואתה עיף ויגע - אל תתמה אם עשה כך כך, שהרי היית עיף ויגע מטורח הדרך, ועוד שהיית לא ירא אלקים, כדאיתא במכילתא: "אחרים אומרים: 'ולא ירא אלוהים' - אלו ישראל, שהיו בהם מצוות ולא קיימום, אבל אם הייתם יראי אלוקים לא היה יכול לך".

6. עיין בפסוק יח ודברי הפרשנים רש"י וחזקוני, וענה:

א. לפי כל פירוש, מי בפסוק מכונה בתואר "לא ירא אלוהים"?

ב. מדוע מבחינה לשונית, ניתן להציע שני פירושים כה שונים בשאלה מי מכונה "ולא ירא אלוהים"?

² הביטוי "לא ירא אלוקים" נזכר בספר בראשית (כ, יא) בשעה ששרה נלקחה ע"י אבימלך, ואברהם מסביר לאבימלך מדוע הוא אמר ששרה היא אחותו ולא אשתו: "כִּי אֶמְרָתִי רַק אֵין יָרָאת אֱלֹהִים בְּמָקוֹם הַזֶּה וַהֲרַגְנִי עַל דְּבַר אֲשֶׁר־יִי" כלומר במקום ש"שאיין יראת אלוקים" נפרצים כל מחסומי המוסר, ומאפשרים לחטוף אישה ולהרוג את בעלה.

"זכור" "לא תשכח" כיצד? המשמעות המעשית של הציווי לימינו

רמב"ן דברים כה, יז

(א) "זכור את אשר עשה לך עמלק" - כבר הזכרתי (לעיל כד ט) המדרש שדרשו בו בספרא (בחקותי פרשה א ג):

יכול בלבד?

כשהוא אומר: "לא תשכח" - הרי שכחת הלב אמורה,

הא מה אני מקיים: "זכור" - שתהא שונה בפיך.

וכן בספרי (תצא קסו), "זכור את אשר עשה לך עמלק" - בפה. לא תשכח - בלב.

ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה?

אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה בשניה "זכור" (שבשבת השנייה של חודש אדר חייבים לקרוא פרשת זכור ע"פ מגילה כט א), ויהיה (גם) סמך למקרא מגלה מן התורה.

(ב) והנכון בעיני שהוא לומר ש"לא תשכח" מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו.

7. עיין ברמב"ן על פרק כה, פסוק יז, וענה:

א. לפי מדרשי חז"ל (קטע א), כיצד מקיימים את הציווי "לא תשכח"? ובמה היא שונה ממצות "זכור"?

ב. לפי דעתו של הרמב"ן (בקטע ב), כיצד מקיימים את הציווי "לא תשכח"?

יחידה: דיני מלחמה

שמירת המחנה	אשת יפת תואר	איסור השחתת עצים במלחמה	הקריאה לשלום במלחמה	נקי יהיה לביתו	החוזרים מהמערכה	עידוד וחיזוק הלוחמים	מלחמת מצווה ומלחמת רשות מלחמת עמלק	מבוא לדיני מלחמה
-------------	--------------	-------------------------	---------------------	----------------	-----------------	----------------------	------------------------------------	------------------

היערכות למלחמה: עידוד וחיזוק הלוחמים (פרק כ, א-ד)

בשני מקומות בפתחת פרק כ' מחזקים - ראשית הכתוב ואח"כ הכהן - את הלוחמים טרם היציאה לקרב. דברי חיזוק אלה משלבים מצד אחד את הציווי לא לפחד, ומצד שני חיזוק הביטחון בישועת ה'.

דברים כ

- (א) כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אִיבֶיךָ וְרָאִיתָ סוּס וְרֶכֶב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶדָּה מֵאֲרֶץ מִצְרָיִם.
- (ב) וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם.
- (ג) וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה עַל אִיבֵיכֶם אֶל יָרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירְאוּ וְאֶל תַּחְפְּזוּ וְאֶל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם.
- (ד) כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הִחֲלֵד עִמָּכֶם לְהַלְחֵם לָכֶם עִם אִיבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם.

1. עיין בפסוקים א-ד, וענה:

- א. צבע בצהוב - את המילים העוסקות בציווי לא לפחד, וצבע בירוק - את הנימוק למה אין לפחד.
- ב. מה המבנה של פרשייה זו? מה היחס בין פסוק א לפסוקים ב-ד?

מצווה מחודשת או מבוארת?

רמב"ן דברים כ, א

כי תצא למלחמה וגו' וראית סוס ורכב וגו' - זו מצווה מחודשת, אמרה להם עתה בבואם במלחמות.

2. עיין ברמב"ן לפס' א. מהי מצווה מחודשת? ומדוע מצווה זו נאמרה רק בספר דברים?

"כהן משוח מלחמה"

דברים כ, ב-ג

וְהָיָה כְּקִרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם: וְאָמַר אֲלֵהֶם... אֶל יָרֵךְ לְבַבְכֶם...

רש"י

ונגש הכהן - המשוח לכך. והוא הנקרא "משוח מלחמה".

ספר החינוך, מצווה תק"ב

...ויוסף עוד משלו דברים אחרים יעוררו בני אדם למלחמה ושיאום לסכן בנפשם לעזור דת האל ולשמרה ולהינקם מהסכלים המפסידים סדרי המדינות...
שורש מצווה זו ידוע, כי בשעת מלחמה צריכים אנשי המלחמה חיזוק ומפני שהאדם נשמע יותר כשהוא נכבד - צוותה התורה להיות הממונה לחזק בדברים הטובים - מן הכוהנים, שהם מבחר העם...

3. עיין בפסוק ב' ובדברי רש"י וספר החינוך וענה :

- א. לפי רש"י, מיהו הכהן עליו מדובר בפסוקים ב-ד? כיצד הוא מכונה בלשון חז"ל. ומה תפקידו?
 ב. לפי ספר החינוך, מדוע דווקא הכהן זה אומר את דברי החיזוק בעת היציאה לקרב?

דברים כ, ג

וַאֲמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרְבִים הַיּוֹם לְמִלְחָמָה... אֵל יֵרָךְ לְבַבְכֶם אֶל תִּירָאוּ וְאֶל תַּחְפוּזוּ וְאֶל תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם.

רש"י

שמע ישראל - אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם.

אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו - ארבע אזהרות כנגד ארבעה דברים שמלכי האומות עושים :

מגיפים בתריסיהם כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדם וינוסו; ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם; וצווחין בקולם; ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול.
אל ירך לבבכם - מצהלות סוסים. **אל תיראו** - מהגפת התריסין. **ואל תחפזו** - מקול הקרנות. **ואל תערצו** - מקול הצווחה.

4. לפי רש"י, מדוע השימוש של הכהן במילים הייחודיות "**שמע ישראל**", יש בהן בכדי לחזק את העם לקראת המלחמה?

5. עיין ברש"י ד"ה 'אל ירך לבבכם אל תיראו...' וענה :

- א. באיזו שיטת לוחמה נוקטים האויבים כדי לנצח בקרב?
 ב. מה קשה לרש"י על סוף פסוק ג: "אל-יֵרָךְ לְבַבְכֶם, אל-תִּירָאוּ, וְאֶל-תַּחְפוּזוּ, וְאֶל-תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם"?
 וכיצד רש"י מיישב את הקושי?

בעקבות דבר רש"י אלו, מצייר יהודה אייזנברג את תמונת המחנה המבוהל :

יהודה אייזנברג, שיחות בספר תהילים - אתר "דעת"

יש כאן תיאור של לוחמה פסיכולוגית, הבאה במקביל ללחץ הצבאי. אתם שומעים את קולותיהם של כלי המלחמה; אתם רואים את שפעת הקלגסים, אתם שומעים את קול השופרות - קול הקרנות - המזעיקים את צבא האויב - אל תערצו: אל תשברו מכל אלה. **השבירה כאן היא שבירה פסיכולוגית**: עוד טרם קרב מנסה האויב ליצור מהומה, לדכא את המוראל, להפחיד. אתם רואים את האויב נערך לקראתכם, אתם שומעים את ההכנות, אתם מבחינים בתנועת הצבא - "אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם". והנימוק: "כי ה' אלוהיכם ההולך עמכם להילחם לכם עם אויביכם, להושיע אתכם".

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות, פרק ז, הלכות יז-כ (נ"א הלכה טו)

(יז)...ומאחר שייכנס אדם בקשרי המלחמה, יישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד.

ולא יחשב לא באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרם מליבו וייפנה מכל דבר למלחמה.

(יח) וכל המתחיל לחשב ולהרהר במלחמה, ומבהיל עצמו - עובר בלא תעשה, שנאמר "אל יירך לבבכם, אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם" (דברים כ, ג).

(יט) ולא עוד, אלא שכל דמי ישראל תלויין בצווארו; ואם לא ניצח ולא עשה מלחמה בכל ליבו ובכל נפשו - הרי זה כמי ששפך דמי הכול, שנאמר "ולא יימס את לבב אחיו, כלבבו" (דברים כ, ח). והרי מפורש בקבלה "ארור, עושה מלאכת ה' - רמייה; וארור, מונע חרב מדם" (ירמיהו מח, ט).

6. מה ההדרכה המעשית שמציע הרמב"ם ללוחם, כיצד עליו להתגבר על הפחד בשעת היציאה לקרב (3 עצות).

רש"י: על אויבכם - אין אלו אחיכם

בכדי להבין היטב את רש"י על פסוק ג ד"ה 'על אויבכם', עלינו להכיר את הרקע הסיפורי וההסטורי שמובא בספר בדברי הימים ב כח, בהקשר למלחמת האחים שהייתה בין צבא אחז מלך יהודה לצבא פקח בן רמליהו מלך ישראל - לקראת סוף ימיה של מלכות ישראל.

דברי הימים ב, פרק כח

(ו) ויהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד הפל בני חיל בעזבם את ה' אלהי אבותם:

(ז) ויהרג זכרי גבור אפרים את מעשיהו בן המלך ואת עזריקם נגיד הבית ואת אלקנה משנה המלך: ס

(ח) וישבו בני ישראל מאחיהם מאתים אלף נשים ונשים וגם שָׁלַל רב בָּזוּ מֵהֶם וַיָּבִיאוּ אֶת הַשָּׁלַל לְשֹׁמְרוֹן: ס

(ט) וְשֵׁם הַיָּהּ נָבִיא לֵה' עֲדָד שָׁמוּ וַיֵּצֵא לִפְנֵי הַצָּבָא הַבָּא לְשֹׁמְרוֹן

וַיֹּאמֶר לָהֶם הִנֵּה בַחֲמַת ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם עַל יְהוּדָה נִתְּנָם בְּיַדְכֶם וַתַּהַרְגוּ בָם בְּזַעַף עַד לְשָׁמַיִם הַגִּיעַ:

(י) ועתה בני יהודה וירושלם אתם אמרים לכבש לעבדים ולשפחות לכם הלא רק אתם עמכם אשמות לה' אלהיכם:

(יא) ועתה שמעוני והשיבו השבִּיה אֲשֶׁר שָׁבִיתֶם מֵאֲחֵיכֶם כִּי חָרוֹן אַף ה' עֲלֵיכֶם: ס

(יב) ויקמו אנשים מראשי בני אפרים

עזריהו בן יהוֹחָנָן בְּרַכְיָהוּ בֶן מְשֻׁלֵּמוֹת וַיְחַזְקִיָּהוּ בֶן שְׁלֹם וַעֲמֶשָׂא בֶן חַדְלָי עַל הַבָּאִים מִן הַצָּבָא:

(יג) ויאמרו להם לא תביאו את השבִּיה הנה

כִּי לֹאֲשַׁמַּת ה' עָלֵינוּ אַתֶּם אֹמְרִים לְהַסִּיף עַל חַטֹּאתֵינוּ וְעַל אֲשַׁמַּתֵינוּ כִּי רַבָּה אֲשַׁמָּה לָנוּ וְחָרוֹן אַף עַל יִשְׂרָאֵל: ס

(יד) ויעזב החלוץ את השבִּיה ואת הבָּזָה לִפְנֵי הַשָּׂרִים וְכָל הַקָּהָל:

(טו) ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשבִּיה וכל מערמיהם הלבִּישוּ מִן הַשָּׁלַל

וַיִּלְבְּשׂוּם וַיַּנְעִלוּם וַיַּאֲכִלוּם וַיִּשְׁקוּם וַיִּסְכּוּם וַיַּנְהִלוּם בַּחֲמָרִים לְכָל כּוֹשֵׁל

וַיָּבִיאוּם יָרוּחַ עִיר הַתְּמָרִים אֶצֶל אַחֵיהֶם וַיִּשׁוּבוּ שְׁמֹרוֹן: פ

ממלכת ישראל הרגה רבים מיהודה ושבתה מבני יהודה נשים וילדים רבים לעבדים ולשפחות. עודד הנביא ממתין להם עם שובם מהמלחמה, מוכיח אותם על כך שנצחו לא בכוח צדקתם כי אם בחטאי יהודה, ותובע מהם לנהוג אחווה באחיהם. דבריו מביאים את האנשים מראשי אפרים לפעול, והם משחררים את השבויים, תומכים בהם ומסייעים להם לשוב למקומם (ע"פ פירוש דעת מקרא). הפרק, שנפתח במלחמת אחים עקובה מדם, מסתיים בחרטה ובגילויי אחווה, ומציג תביעה לקיומם של אחריות ורחמים בעם ישראל.

הכהן (ע"פ המשנה בסוטה א ח המצוטטת ברש"י) רומז למלחמת האחים, ומכוון בכך למסר כפול: נהגו באויבכם כבאויבים, נהגו באחיכם ברחמים.

○ **דברים כ, ג**

וַאֲמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קָרַבִּים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אִיבֵיכֶם, אֶל גֵּרְךָ לְבַבְכֶם אֶל תִּירְאוּ...
רש"י

על איביכם - אין אלו אחיכם, שאם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם, אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל, שנאמר (דה"י ב' כח, טו): "וַיִּקְמוּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר נִקְבוּ בְשֵׁמוֹת וַיַּחְזִיקוּ בְשִׁבְיָהּ וְכָל מַעֲרַמְיָהֶם הִלְבִּישׁוּ מִן הַשָּׁלָל וַיִּלְבָּשׁוּם וַיִּנְעֲלוּם וַיִּצְאֲלוּם וַיִּשְׁקֹוּם וַיִּסְכּוּם וַיִּנְהֲלוּם בְּחַמְרִים לְכָל כּוֹשֵׁל וַיִּבְיֵאוּם יָרְחוֹ עִיר הַתְּמָרִים אֶצְלַת אַחֵיהֶם וַיָּשׁוּבוּ שְׁמֵרוֹן", אלא על אויביכם אתם הולכים, לפיכך התחזקו למלחמה.

7. א. עיין בפסוק ג ברש"י ד"ה "על איביכם", **מה היה קשה לרש"י בפסוק ג', וכיצד הוא מיישב את הקושי?**
 ב. **מהו האירוע שרש"י מזכיר מדברי הימים כח, ומה הוא מוכיח מאירוע זה?**

דברים כ, ד

כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הִהְלִיךְ עִמָּכֶם לְהַלְחֵם לָכֶם עִם אִיבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם.
רש"י

כי ה' אלוהיכם וגו' - הם באים בניצחונו של בשר ודם ואתם באים בניצחונו של מקום. פלשתים באו בניצחונו של גלית. מה היה סופו? נפל ונפלו עמו³.
 ההלך עמכם - זה מחנה הארון.

8. עיין ברש"י על פסוק ד, ד"ה 'כי ה' אלוהיכם' (המקור הובא לעיל), וענה:
 א. מה ההבדל בין הגויים לבין עם ישראל לפי רש"י? איזו הוכחה מביא רש"י לדבריו?
 ב. עיינו בד"ה 'ההולך לפניכם' - באיזה אופן מעשי בא לידי ביטוי שה' יוצא קרב עם ישראל?

³ שמואל א פרק יז: (מה) וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל הַפְּלִשְׁתִּי אֵתָּה בָּא אֵלַי בְּחַרְבַּב וּבַחֲנִית וּבַכִּידוֹן וְאֲנֹכִי בָּא אֵלַיִךְ בְּשֵׁם ה' צְבָאוֹת אֱלֹהֵי מַעֲרֹכוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר חָרַפְתָּ: (מו) הַיּוֹם הַזֶּה יִסְגְּרֶךָ ה' בְּיָדִי וְהַפִּיתֶךָ אֶת רֹאשְׁךָ מֵעַלְיָךְ וְנָתַתִּי פָּגֶר מִחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים הַיּוֹם הַזֶּה לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְחַיֵּת הָאָרֶץ וַיִּדְעוּ כָּל הָאָרֶץ כִּי יֵשׁ אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל.

יחידה: דיני מלחמה

שמירת המחנה	אשת יפת תואר	איסור השחתת עצים במלחמה	הקריאה לשלום במלחמה	נקי יהיה לביתו	החוזרים מהמערכה	עידוד וחיוק הלוחמים	מלחמת מצווה ומלחמת רשות מלחמת עמלק	מבוא לדיני מלחמה
-------------	--------------	-------------------------	---------------------	----------------	-----------------	---------------------	------------------------------------	------------------

היערכות למלחמה: החוזרים מהמערכה (כ, ה-ט)

דברים כ

- (א) כי תצא למלחמה על איבד וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך המעלך מארץ מצרים:
- (ב) והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם:
- (ג) ואמר אלהים שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איבכם אל גרד לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערכו מפניהם:
- (ד) כי ה' אלהיכם ההלך עמכם להלחם לכם עם איבכם להושיע אתכם:
- (ה) ודברו השטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו גלף וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכו:
- (ו) ומי האיש אשר נטע כרם ולא חללו גלף וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחלנו:
- (ז) ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה גלף וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה:
- (ח) וקספו השטרים לדבר אל העם ואמרו מי האיש הירא ורד הלכב גלף וישב לביתו ולא ימס את לבב אהיו כלבבו:
- (ט) והיה ככלת השטרים לדבר אל העם ופקדו שרי צבאות בראש העם: ס

פסוקים א-ט העוסקים בהיערכות למלחמה מחולקים לשניים:

חלק א: פסוקים א-ד: דברי עידוד ליוצאים להילחם

חלק ב פסוקים ה-ט: שחרור חלק מן הלוחמים מחובת הלחימה.

את חלק א כבר למדנו בעיון עתה נתמקד בחלק השני.

מלחמת מצווה או מלחמת רשות?

משנה מסכת סוטה, פרק ח' ד-ז

במלחמת מצווה, הפל יוצאין, אפלו חתן מחדרו וכלה מחפתה.

ספורנו דברים כ, א

כי תצא למלחמה - לחוצה לארץ, ש"במלחמת מצוה" - לא היו שם שבים מעורכי המלחמה, אלא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה (סוטה י א).

- עיינו במשנה ובפירוש הספורנו לפס' א'. על איזה סוג מלחמה מדובר בפרשתנו? נמקו את תשובתכם. מהו הביסוס בפסוק א' לפירושו זה של הספורנו?

שלושת החוזרים מעורכי המלחמה

דברים כ

(ה) ...מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילד וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחננו:

(ו) ומי האיש אשר נטע פרי ולא חללו ילד וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יחלנו:

(ז) ומי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה ילד וישב לביתו פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה:

רש"י

(ה) ולא חנכו - לא דר בו. חנוך לשון התחלה...

(ו) ולא חללו - לא פדאו בשנה הרביעית, שהפירות טעונים לאכלן בירושלים או לחלן בדמים ולאכול הדמים בירושלים.

2. עיין בפסוקים ה-ז וברש"י. מי הם שלושת סוגי האנשים שהשוטרים אומרים לחזור לבתיהם - ולא לצאת למלחמה. בתשובתך הסבר את הביטויים "לא חנכו"; "לא חיללו"; "לא לקחה" (היעזר ברש"י).

דברים כ, ה-ז

...פן ימות במלחמה ואיש אחר יחננו... פן ימות במלחמה ואיש אחר יחלנו... פן ימות במלחמה ואיש אחר יקחנה.

רמב"ן (ד-ה)	רש"י (ה)
וצוה על השלשה האלה לשוב, כי לבו על ביתו וכרמו ועל אשתו וינוס.	ואיש אחר יחננו - ודבר של עגמת נפש הוא זה.

3. עיין בפירושיהם של רש"י ורמב"ן, וענה:

- א. לפי רש"י ורמב"ן, מדוע משחררים את האנשים הנזכרים בפסוקים ה-ז?
 ב. מה ההבדל בין הפירושים השונים (למי התורה דואגת)?

☒ נתיבות שלום⁴ דברים עמ' קיט

העיקר הראשון במלחמה הוא המסירות למלחמה ואיש זה שבנה בית או נטע כרם או אירש אישה, השקיע בדבר את כל כוחותיו, וכל מעייניו שקועים בבית החדש או בכרם או באישה. **איש זה חסרה לו כבר מסירות הנפש הראויה למלחמה ועל כן ילך וישוב לביתו, שאינו מסוגל להילחם ועלול עוד לשבור את רוח הלוחמים ולהרפות ידיהם, וזה מה שכתוב פן ימות במלחמה, לא שאנו חוששים פן ימות במלחמה אלא הוא עצמו מתיירא כך בלבבו "פן ימות"...** ולכן "ילך וישוב לביתו".

4. עיין בדברי ה"נתיבות שלום", וענה:

- א. לפי "נתיבות שלום", מדוע משחררים מהמלחמה את האנשים הנזכרים בפסוקים ה-ז?
 ב. מה הוא מוסיף ה"נתיבות שלום" על הסברו של הרמב"ן?

⁴ רבי שלום נח ברזובסקי - האדמו"ר מסלונים (נפטר בשנת 2000 היה ראש ישיבת בית אברהם של חסידות סלונים. מחבר סדרת ספרי החסידות "נתיבות שלום".

רש"ר הירש דברים כ, ה

התורה מבליטה בשעת המלחמה את החשיבות המכרעת של תפקידי החיים של השלום, וכשהיא מפרטת את נימוקי החזרה, אין היא אומרת שהבית לא יהיה מיושב, השדה אל יהיה מעובד, והאשה תהיה אלמנה, אלא: פן - ימות במלחמה ואיש אחר יחננו - יחללנו - יקחנה. ומכאן שהתורה מקפידה שכל אדם ימלא את התפקידים האלה של השלום, ולפיכך מי שעמד למלא את התפקידים האלה ביחס מסויים שהוא חדש לו, היה פטור מחובת המלחמה.

5. עיין בדברי רש"ר הירש, וענה:

- א. לפי רש"ר הירש, מדוע משחררים מהמלחמה את האנשים הנזכרים בפסוקים ה-ז?
- ב. במה שונה פירוש הרב הירש מן הפירושים של רש"י ורמב"ן?

החוזר הרביעי מהמערכה - "האיש הירא ורך הלבב"

דברים כ, ח

(ח) וַיִּסְפוּ הַשּׁוֹטְרִים לְדַבֵּר אֶל הָעָם וַאֲמָרוּ מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרוֹךְ הַלֵּבב וְלֹא יִמָּס אֶת לִבָּב אֶחָיו כְּלָבָבוֹ :

רש"י

הירא ורך הלבב - רבי עקיבא אומר: כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר: הירא מעבירות שבידו.

6. לפי כל אחת מהדעות התנאיות שרש"י מביא, מיהו "האיש הירא ורך הלבב"? ממה הוא מפחד?

רבי יוסף בכור שור

ויספו השוטרים - לפי הפשט נראה, שפעם מכריזין על רך הלבב, לפי שיש בו תקלה, שמביא מורך [פחד] בלב האחרים.

רד"צ הופמן,

יש הבדל בין הדברים הראשונים לאחרונים. הדברים האחרונים (פסוק ח') נאמרים לתועלת המלחמה, ... מה שאין כן הדברים הראשונים, הפסוקים ה-ז, הם לטובת הפרט, שהתורה חשה לשמור עליו אף בשעת מלחמה,

7. התורה מפרידה בין החוזר הרביעי - "הירא ורך הלבב", לשלושה שקודמים לו, במילים "ויספו השוטרים". לפי ר"י בכור שור ורד"צ הופמן, מדוע התורה עשתה את ההפרדה הזאת?

"כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הִלָּךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אִיבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם" (ד')

רמב"ן דברים כ, ד

ואמר (הכהן משה מלחמה) "כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הִלָּךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אִיבֵיכֶם" (ד) - כי יפילם לפניכם לחרב. ואמר "לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם" (ד) - שהם ינצלו במלחמה ולא יפקד מהם איש... והנה הכהן שהוא העובד את השם יזהירם ביראתו ויבטיחם, אבל השוטרים ידברו בנוהג שבעולם "פן ימות במלחמה" (ה-ו) - כי בדרך הארץ בכל המלחמות ימותו אנשים גם מכת הנוצחים (המנצחים).

8. עיין בדברי הרמב"ן על פסוק ד, וענה:

- א. מה הסתירה שעולה מדבריו של הכהן בפסוק ד' לבין דברי השוטרים בפסוק ה-ז?
- ב. כיצד הרמב"ן מיישב את הסתירה?

יישום הפרשה במלחמת החשמונאים ביוונים

☒ חשמונאים א, פרק ג', מו-ס

ויאספו ויבואו למצפה מול ירושלים, כי מקום תפילה במצפה לפנים בישראל. ויצומו ביום ההוא, וילבשו שק ואפר על ראשיהם, ויקרעו בגדיהם ויפרשו את ספר התורה... יביא את בגדי הכהונה ואת הבכורים ואת המעשרות ויעוררו את הנזירים אשר מלאו את הימים.

ויקראו בקול אל השמים לאמור: מה נעשה באלה ולאן נוליד אותם, ומקדשך נרמס ונטמא וכוהניך באבל ובבוז. והנה הגויים נאספים עלינו להשמידנו, אתה ידעת אשר יחשבו עלינו. איך נוכל לעמוד בפניהם אם אתה לא תושיע לנו. ויתקעו בחצוצרות ויקראו בקול גדול.

ואחר כן הקים יהודה ראשי העם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמישים ושרי עשרות.

ויאמר לבוני בית, וללוקחי נשים, ולנוטעי כרמים ולרכי הלבב - לשוב כל איש לביתו על פי התורה.

ויסע המחנה ויחנו מדרום לעמאוס.

ויאמר יהודה: התאזרו והיו לבני חיל והיו נכונים לבקר להלחם עם הגויים אשר נאספו עלינו להשמידנו ואת מקדשנו. כי טוב לנו למות במלחמה מראות ברעות עמנו ומקדשנו. וכאשר יהיה הרצון בשמים כן יעשה.

9. אלו שלוש הלכות מפרשיות דיני מלחמה מקיים יהודה המכבי?

ישומן של שתי המטרות המנחות את דיני מלחמה

במבוא ליחידה למדנו שהרמב"ן מצביע על שתי מטרות-על שמנחות את דיני המלחמה בתורה, נסכם את דבריו:

א. דיני המלחמה מטרתם לסייע לעם ישראל לנצח במלחמה - בדרך הטבע.

ב. דיני המלחמה מטרתם למנוע את תופעות הלוואי האנטי-מוסריות, שהן בדרך כלל חלק בלתי נפרד בכל מלחמה.

10. הסבר כיצד כל אחד משני העקרונות הללו באים לידי ביטוי באופן מעשי, בדברי הכהן משוח מלחמה, בדברי

השוטרים ובמצוות הכנה לקראת היציאה למלחמה. (הבא שתי דוגמאות לכל עקרון - ניתן להיעזר במאמרו של

הרב אלחנן סמט הנמצא באינטרנט באתר דעת).

יחידה: דיני מלחמה

שמירת המחנה	אשת יפת תואר	איסור השחתת עצים במלחמה	הקריאה לשלום במלחמה	נקי יהיה לביתו	החוזרים מהמערכה	עידוד וחיזוק הלוחמים	מלחמת מצווה ומלחמת רשות מלחמת עמלק	מבוא לדיני מלחמה
-------------	--------------	-------------------------	---------------------	----------------	-----------------	----------------------	------------------------------------	------------------

נקי יהיה לביתו (כד, ה')

מבוא

המצווה בדברים פרק כד, פסוק ה דומה למצווה שכבר למדנו בדברים פרק כ, פסוק ז אודות החוזרים מעורכי מלחמה. גם שם וגם כאן מדובר במלחמת רשות שהרי למדנו שם ברש"י (והדבר נכון גם אצלנו): "שבמלחמת מצוה לא היו שם שבים מעורכי המלחמה אלא אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה (סוטה י א)". ולכן נצטרך לברר מה בכל זאת ההבדל בין שתי המצוות.

דברים כד, ה	דברים כ, ז
כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בְּצָבָא וְלֹא יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אַחַת וְשָׂמַח אֶת אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר לָקַח:	וּמִי הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ לְלֶדְ וַיָּשֶׁב לְבֵיתוֹ פֶּן יָמוּת בְּמִלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקְחָנָה:

1. עיין בשתי המצוות, וענה:

א. מה משותף לאיש הנזכר אצלנו ולאיש הנזכר בדברים פרק כ פסוק ז?

ב. לפי הפשט, מה ההבדלים - במקרה, בדין ובטעם - בין שני האנשים הללו? צטט את לשון הפסוק.

המקרה		
הדין		
הטעם		

הפטור משירות צבאי

רס"ג דברים כד, ה

נקי - פנוי.

רש"י דברים כד, ה

ולא יעבור עליו - דבר הצבא.

לכל דבר - שהוא צורך הצבא, לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים. אבל החוזרים מעורכי המלחמה על פי כהן, כגון בנה בית ולא חנכו או ארס אשה ולא לקחה, מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים.

2. עיין בשתי המצוות - אצלנו ובדברים כ פסוק ז, וכן עיין ברש"י וברס"ג אצלנו על פסוק ה', וענה:

א. כתוב בלשונך את ההבדלים - במקרה, בדין ובטעם - בין שני המצוות?

ב. לפי רש"י, התורה מוסיפה לאיש הנזכר אצלנו - דברים כד, פטור שלא קיים לגבי האיש שמוזכר - בדברים כ',

מה הביסוס בכתוב שרש"י מוצא לתוספת פטור זה? על פי רס"ג, איזה עוד ביסוס ניתן למצוא בפסוק?

מי פטור?

רש"י דברים כד, ה

יהיה לביתו - אף בשביל ביתו, אם בנה בית וחנכו ואם נטע כרם וחללו, אינו זו מביתו בשביל צורכי המלחמה.
לביתו - זה ביתו.
יהיה - לרבות את כרמו.

המקור לדברי רש"י אלו הוא במשנה במסכת סוטה:

☒ משנה מסכת סוטה פרק ח, משנה ד

ואלו שאין זזין ממקומן בנה בית וחנכו נטע כרם וחללו הנושא את ארוסתו...
שנאמר (דברים כ"ד) "נקי יהיה לביתו שנה אחת".
"לביתו" - זה ביתו,
"יהיה" - זה כרמו,
"ושמח את אשתו" - זו אשתו אשר לקח...
(כל אלו) אינן מספיקין מים ומזון ואינן מתקנין את הדרכים.

3. על פי פשט הפסוק אצלינו, רק סוג של איש אחד פטור בשנה הראשונה מכל שרות צבאי, אך לפי המדרש המובא ברש"י עולה שישנן עוד שני סוגי אנשים שמקבלים פטור מלא מכל שרות צבאי בשנתם הראשונה, מי הם?

ישומן של שתי המטרות המנחות את דיני מלחמה

- במבוא ליחידה למדנו שהרמב"ן מצביע על שתי מטרות-על שמנחות את דיני המלחמה בתורה, נסכם את דבריו:
- דיני המלחמה מטרתם לסייע לעם ישראל לנצח במלחמה - בדרך הטבע.
 - דיני המלחמה מטרתם למנוע את תופעות הלוואי האנטי-מוסריות, שהן בדרך כלל חלק בלתי נפרד בכל מלחמה.
4. הסבר כיצד שתי המטרות הללו באות לידי ביטוי בפרטי הדינים ובטעמים של מצוות "נקי יהיה לביתו".

יחידה: דיני מלחמה

מבוא לדיני מלחמה	מלחמת מצוה ומלחמת רשות	עידוד וחיזוק הלוחמים	החוזרים מהמערכה	נקי יהיה לביתו	הקריאה לשלום במלחמה	איסור השחתת עצים במלחמה	אשת יפת תואר	שמירת המחנה
------------------	------------------------	----------------------	-----------------	----------------	---------------------	-------------------------	--------------	-------------

הקריאה לשלום במלחמה (כ, י-יח)

למדנו שישנם שני סוגי מלחמות, בלשון חז"ל הם נקראים - "מלחמת מצוה" ו"מלחמת רשות":
מלחמת מצוה מוגדרת מלחמת כיבוש הארץ - משבעת העמים, או מלחמה בעמלק או מלחמה שנועדה להציל את עם ישראל מידי אויבים התוקפים אותם - "עזרת ישראל מיד צר".

מלחמת רשות, מוגדרת כמלחמה לכיבוש שטחים נוספים להרחבת גבולות הארץ.

אל איזה סוג מלחמה מדובר בפרשתנו? נסה לענות על שאלה זו בעקבות עיון בפסוקים הבאים:

דברים כ, י-יח	
(י) כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום:	(טז) רק מערי העמים האלה אשר ה' אלהיך נתן לך נחלה לא תחיה כל נשמה:
(יא) והיה אם שלום תענה ותפתח לה:	(יז) כי תחרימם תחרימם
והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך:	החתי והאמרי הכנעני והפרזי החוי והיבויסי כאשר צוה ה' אלהיך:
(יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה:	(יח) למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיכם וחסאתם לה' אלהיכם:
(יג) ונתנה ה' אלהיך בידך והפית את כל זכורה לפי חרב:	
(יד) רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבו לך ואכלת את שלל איביך אשר נתן ה' אלהיך לך:	
(טו) כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד אשר לא מערי הגוים האלה הנן:	

1. על אילו ערים מדובר בכל אחד מהטורים?

כיצד הם נקראים בלשון המקרא וכיצד המלחמה מולם נקראת בלשון חז"ל?

מבוא למחלוקת רש"י רמב"ן

בפרשתנו מובאת מחלוקת מרכזית בין רש"י לרמב"ן בשאלה באלו מלחמות יש לקרוא לשלום. שאלה זו גוררת מחלוקות נוספות הן בפרטי ההלכות, והן בשאלות תחביריות בקריאת הפרשייה. נקודת המוצא של שני הפרשנים הם דברי הספרי על פסוק י' - כאשר כל פרשן הציע הבנה שונה לדברי הפסוקים ולדברי הספרי.

<p>ספרי דברים פרשת שופטים פסקא קצט "כי תקרב אל עיר" - במלחמת הרשות הכתוב מדבר.</p>
--

שיטת רש"י

<p>רש"י דברים כ, י כי תקרב אל עיר - במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפורש בענין (פסוק ט) "כן תעשה לכל הערים הרחוקות" וגו'.</p>
--

2. עיין ברש"י על פס' י, וענה:

א. לפי רש"י - לאילו ערים צריך לקרוא לשלום? מה הביסוס לכך בפסוקים?

ב. על פי הכתוב בפס' יא, מה הם תנאי השלום המוצעים לעיר שקוראים עליה לשלום?

ג. לפי רש"י, על אילו פסוקים מוסב הכתוב בפסוק טו: "כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאוד"?

שיטת הרמב"ן

רמב"ן דברים כ, י

<p>א. שיטת רש"י כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום - במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפורש בענין (פסוק טו), כן תעשה לכל הערים הרחוקות ממך מאד, לשון רש"י.</p>	
<p>כתב הרב (רש"י) זה מספרי (שופטים קצט) ששנו שם כלשון הזה: "במלחמת הרשות הכתוב מדבר".</p>	<p>ב. ביסוס לשיטת רש"י מהספרי</p>
<p>והכונה לרבותינו בכתוב הזה, אינה אלא לומר שהפרשה בסופה תחלק בין שתי המלחמות, אבל קריאת השלום אפילו במלחמת מצוה היא, שחייבים לקרוא לשלום אפילו לשבעה עממים.</p>	<p>ג. מחלוקת הרמב"ן עם רש"י בהבנת הספרי</p>
<p>שהרי משה קרא לשלום לסיחון מלך האמורי (דברים ב', כו-כט), ולא היה עובר על "עשה" ועל "לא תעשה" שבפרשה, כי "החרם תחרימם" (פסוק יז) ו"לא תחיה כל נשמה" (פסוק טז).</p>	<p>ד. ראייה [1] לשיטת רמב"ן</p>
<p>אבל הפרש (ההבדל) שביניהם כאשר לא תשלים ועשתה מלחמה, שציוה הכתוב ברחוקות - להכות את כל זכורה ולהחיות להם הנשים והטף בזכרים, ובערי העמים האלה ציוה - להחרים גם הנשים והטף.</p>	<p>ה. הסבר הפסוקים לפי הרמב"ן</p>
<p>וכך אמרו רבותינו במדרש אלה הדברים רבה (ה יג), והוא עוד בתנחומא ובגמרא ירושלמי (שביעית פ"ו ה"א): "אמר רבי שמואל ברבי נחמני יהושע בן נון קיים הפרשה הזו, מה עשה יהושע? היה שולח פרוסדיטגמא (אגרת) בכל מקום שהיה הולך לכבוש והיה כותב בה, מי שמבקש להשלים יבוא וישלים, ומי שמבקש לילך לו ילך לו, ומי שמבקש לעשות מלחמה יעשה מלחמה. הגרשי פנה, הגבעונים שהשלימו עשה להם יהושע שלום, שלשים ואחד מלכים שבאו להלחם הפילם הקדוש ברוך הוא וכו'.</p>	<p>ו. ראייה [2] לשיטת הרמב"ן</p>
<p>וכך אמר הכתוב בכולם (יהושע יא ט כ) "לא היתה עיר אשר השלימה אל בני ישראל בלתי החוי יושבי גבעון את הכל לקחו במלחמה, כי מאת ה' היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישראל למען החרים" - מכלל שאם רצו להשלים היו משלימים עמם.</p>	<p>ז. ראייה [3]</p>
<p>ונראה שיש הפרש עוד בשאלת השלום, ש"בערים הרחוקות" - נשאל להם לשלום ושיהיו לנו למס ויעבדונו, אבל "בערי העמים האלה" - נשאל להם לשלום ומסים ועבדות על מנת שיקבלו עליהם שלא לעבוד ע"ז, ולא הזכיר הכתוב זה בפרשה הזאת, שכבר נאסר לנו בעובדי ע"ז (שמות כג לג) "לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם".</p>	<p>ח. הבדל נוסף בין ערים רחוקות לקרובות</p>
<p>ויתכן שלא נצטרך להודיע להם רק השלום והמסים והשעבוד, ואחרי שיהיו משועבדים לנו נגיד להם שאנו עושים משפטים בע"ז ובעובדיה בין יחיד בין רבים. וכן מה שנאמר כאן (פסוק יח) "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבותם", ואמרו בספרי (שופטים רב) "הא אם עשו תשובה אינן נהרגים" - בשבעת עממים הוא, והתשובה הוא שיקבלו עליהם שבע מצות שנצטוו בני נח, לא שיתגירו להיותם גרי צדק.</p>	
<p>וזה הענין שעשה המלך שלמה, שכתוב בו (מ"א ט טו - כב) "וזה דבר המס אשר העלה המלך שלמה לבנות את בית ה' ואת ביתו ואת המלוא ואת חומת ירושלים וגו', כל העם הנותר מן האמורי החתי הפרזי החוי והיבוס, בניהם אשר נותרו אחריהם בארץ אשר לא יכלו בני ישראל להחרים ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה, ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד". והענין הזה כתורה עשאו כי קבלו עליהם שבע מצות. ודבר ברור הוא כי כיון שנתנם שלמה עושי מלאכתו, גברה ידו עליהם ויכול היה להחרים, אלא שהיה מותר לקיימם כמו שכתבנו.</p>	<p>ט. ראייה [4]</p>
<p>...ודע כי ענין אנשי גבעון היה מפני:</p>	<p>י. קושי על שיטת הרמב"ן מהאירוע עם אנשי גבעון - ושלושה תירוצים</p>
<p>(1) שלא היו יודעין משפטם של ישראל בקריאת השלום, והקדימו קודם שתבא להם פרוסדיטגמא (אגרת) של יהושע, ולכך אמרו (יהושע ט כד) "ונירא מאד לנפשותינו".</p>	
<p>(2) או שלא רצו מתחילה לשמוע לדברי יהושע, ובסוף פחדו, ועשו עצמם נכרים דכתיב: "ויושבי גבעון שמעו את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי ויעשו גם המה בערמה" (יהושע ט, ג-ד).</p>	
<p>(3) והיה מועיל להם עוד, שלא יהיו להם לעבדים אלא יהיו עמם בעלי ברית. ומפני זה הקפידו עליהם, והיו נהרגין אלמלא שבועת הנשיאים, מפני שהיה עליהם לקבל מסים ושעבוד כמו שאמרנו, והם כרתו להם ברית להיותם שוים להם ובעלי ברית ועוזרים זה לזה במלחמותיהם, ועשו עמהם שלום, לפי שהיו סבורין שהם ערים רחוקות מאד מן העמים שאין דעתם לבא עליהם כלל. ולפיכך קלל אותם יהושע ואמר (יהושע ט, כג) "ועתה ארורים אתם", שהם מן העמים הארורים אשר אררם ה', ועשה להם כמשפט הראוי להעשות בהם לקיים מה שנאמר: "למס ועבדך", שיהיו חוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה', והוא המס והשעבוד כמו שפירשנו.</p>	
<p>ויש אומרים (פירוש הדומה להסבר השני), כי פירוש "והיה אם שלום תענד" (דברים כ, יא), בעת הקריאה, אבל אם מאנו מתחילה שוב אין מקבלין אותם, והגבעונים מאנו בפרוסדיטגמא ולא היה הדין לקבלם.</p>	

3. למד את דברי הרמב"ן, החולק על רש"י בהבנת הפרשה, וסכם את שתי הדעות בטבלה שלפניך:

רמב"ן	רש"י	
		א. הנושא המרכזי בו נחלקו רש"י ורמב"ן. מה דעת כל פרשן?
		ב. דין הערים הרחוקות - מעוניינים בשלום
		- מעוניינים במלחמה
		ג. דין הערים הקרובות (7 עממים) - מעוניינים בשלום
		- מעוניינים במלחמה
		ד. על מה מוסב פסוק טו "כן תעשה..."?
		ה. ראיות ממקורות אחרים

4. עיין בקטע י בדברי הרמב"ן, וענה: לפי שיטת רמב"ן, שיש מצוה לקרוא לשלום גם בערי ארץ ישראל, קשה - לשם מה הגבעונים היו צריכים להערים, הם היו יכולים להיענות לקריאת ישראל לשלום, ולא היה להם צורך לספר שהם באו מארץ רחוקה? מה הן שלושת התשובות שהרמב"ן מציע לראיה זו נגדו?

ישומן של שתי המטרות המנחות את דיני מלחמה

במבוא ליחידה למדנו שהרמב"ן מצביע על שתי מטרות-על שמנחות את דיני המלחמה בתורה, נסכם את דבריו:

א. דיני המלחמה מטרתם לסייע לעם ישראל לנצח במלחמה - בדרך הטבע.

ב. דיני המלחמה מטרתם למנוע את תופעות הלוואי האנטי-מוסריות, שהן בדרך כלל חלק בלתי נפרד בכל מלחמה.

5. למצוות לקריאה לשלום ניתן למצוא טעמים תועלתניים ששייכים יותר למטרת-העל הראשונה שלמדנו, וישנן טעמים מוסריים ששייכים יותר למטרת העל השנייה שלמדנו.

א. הבא שני טעמים תועלתניים למצוות הקריאה לשלום במלחמה.

ב. הבא שני טעמים מוסריים למצוות הקריאה לשלום במלחמה.

<p>(טו) כִּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל הָעָרִים הַרְחֵקֵת מִמֶּנּוּ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא מִעָרֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הֵנָּה:</p>	<p>(י) כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: (יא) וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶנּוּ וּפְתַחְתָּהּ לָךְ וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לְמַסַּ וְעַבְדוּךָ: (יב) וְאִם לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשִׂתָּה עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ עָלֶיהָ: (יג) וּנְתַנָּה ה' אֱלֹקֶיךָ בְיָדְךָ וְהִפִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָהּ לְפִי חֶרֶב: (יד) רַק הַנְּשִׂים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל שְׁלָלָהּ תִּבְזוּ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת שְׁלָל אִיבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹקֶיךָ לָךְ:</p>	.5		.1
	<p>(טז) רַק מִעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה (הַעֲרִיט הַקְּרוֹבוֹת=מַחֲמַת מוֹלֵה) לֹא תַחֲיֶיהָ כָּל נִשְׁמָה: (יז) כִּי הִחָרֵם תַּחְרִימֶם הַחַתִּי וְהָאֲמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כֹּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹקֶיךָ: (יח) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאֱלֹקֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַה' אֱלֹקֵיכֶם:</p>	.6	ו	
			.4	.2

<p>(טו) כִּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל הָעָרִים הַרְחֵקֵת מִמֶּנּוּ מְאֹד אֲשֶׁר לֹא מִעָרֵי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הֵנָּה:</p>	<p>(י) כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם: (יא) וְהָיָה אִם שָׁלוֹם תַּעֲנֶנּוּ וּפְתַחְתָּהּ לָךְ וְהָיָה כָּל הָעָם הַנִּמְצָא בָּהּ יִהְיוּ לָךְ לְמַסַּ וְעַבְדוּךָ: (יב) וְאִם לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשִׂתָּה עִמָּךְ מִלְחָמָה וְצָרְתָּ עָלֶיהָ: (יג) וּנְתַנָּה ה' אֱלֹקֶיךָ בְיָדְךָ וְהִפִּיתָ אֶת כָּל זְכוּרָהּ לְפִי חֶרֶב: (יד) רַק הַנְּשִׂים וְהַטָּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעִיר כָּל שְׁלָלָהּ תִּבְזוּ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת שְׁלָל אִיבֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן ה' אֱלֹקֶיךָ לָךְ:</p>	.5		.1
	<p>(טז) רַק מִעָרֵי הָעַמִּים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה (הַעֲרִיט הַקְּרוֹבוֹת=מַחֲמַת מוֹלֵה) לֹא תַחֲיֶיהָ כָּל נִשְׁמָה: (יז) כִּי הִחָרֵם תַּחְרִימֶם הַחַתִּי וְהָאֲמֹרִי הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי כֹּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹקֶיךָ: (יח) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִלְמְדוּ אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת כְּכֹל תּוֹעֲבֹתֵם אֲשֶׁר עָשׂוּ לְאֱלֹקֵיהֶם וַחֲטָאתֶם לַה' אֱלֹקֵיכֶם:</p>	.6		.3
		.7		.4
				2

יחידה: דיני מלחמה

מבוא לדיני מלחמה	מלחמת מצוה ומלחמת רשות מלחמת עמלק	עידוד וחיוזוק הלוחמים	החוזרים מהמערכה	נקי יהיה לביתו	הקריאה לשלום במלחמה	איסור השחתת עצים במלחמה	אשת יפת תואר	שמירת המחנה
------------------	-----------------------------------	-----------------------	-----------------	----------------	---------------------	-------------------------	--------------	-------------

איסור השחתת עצים במלחמה (כ, יט-כ)

דברים כ, יט-כ

(יט) כי תצור אל עיר ימים רבים להלחם עליה לתפשה לא תשחית את עצה לגדח עליו גרזן⁵ כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור:

(כ) רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עד רדתה:

1. לפי הפשט, אילו עצים אסור להשחית בזמן מלחמה? ומה הם הנימוקים/שכותבת התורה לדין זה?

"כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור" - מחלוקת רש"י אב"ע

דברים כ, יט	
לא תשחית את עצה לגדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור.	
<p>רש"י דברים פרק כ, יט</p> <p>כי האדם עץ השדה - הרי "כיי" משמש בלשון דלמא (שמא, האם). שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך, להתייטר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר! למה תשחיתנו?</p>	<p>אבן עזרא דברים פרק כ פסוק יט</p> <p>ולפי דעתי, שאין לנו צורך לכל זה, וזה פירושו: "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרות, כי האדם עץ השדה". והטעם - כי חיי בן אדם הוא עץ השדה (פרי העץ נותן חיים לאדם). וכמוהו: "כי נפש הוא חובל" (דברים כד, ו), - כי חיי נפש הוא חובל. "ואותו לא תכרות" דבק עם (יש לחבר למילים) "לבא מפניך במצור". הנה לא תשחית עץ פרי שהוא חיים לבן אדם, רק מותר שתאכל ממנו, ואסור לך להשחיתו כדי שתבא העיר מפניך במצור. והעד (וההוכחה) על זה הפירוש שהוא נכון, שאמר "וכרת ובנית מצור" (פסוק כ).</p>

2. למד את דברי רש"י ואב"ע החולקים בפירוש פסוק יט, וסכם את שתי הדעות בטבלה שלפניך:

רש"י	אב"ע	
		א. כיצד יש לקרוא את סוף פסוק יט? בתמיהה / כמשפט רגיל.
		ב. מה פירוש המילה "כיי"? האם / שהרי
		ג. כתוב בלשונך את פירוש הפסוק "כי האדם עץ השדה..." פתח את המשפט שלך במילה האם... או שהרי...
		ד. מה טעם לאיסור השחתת עצי מאכל?
הפסוק לא מסורס קוראים את הפסוק כסידרו: "כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור"		ה. האם הפסוק "מסורס"? אם כן, מהו הסדר הנכון של המילים בפסוק?
		ו. כמה טעמים מופיעים בפסוק יט לאיסור להשחית עצים?

3. פרט הלכתי אחד הכתוב בפרשיה מעורר קושי על אחד הפירושים. איזה פירוש מעורר קושי ומהו?

⁵ "לגדח עליו גרזן" - להוריד עליו גרזן, לכרות את העץ - להשחית את העץ.

”רק עץ אֲשֶׁר תִּדְעַ כִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא אֶתּוֹ תִּשְׁחִית” (כ')

רמב"ן דברים כ, יט-כ

כי האדם עץ השדה - יפה פירש רבי אברהם כי שיעור הכתוב (סדר המילים הנכון בכתוב הוא): 'כי ממנו תאכל, כי האדם עץ השדה, ואותו לא תכרות, לבא מפניך במצור' וטעם כי האדם עץ השדה, כמו 'כי נפש הוא חובל' (להלן כד ה). אבל על דעת רבותינו (ב"ק צא ב) מותר לכרות עץ מאכל לבנות מצור, ולא אמרה תורה "רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא" וגו' - אלא להקדים ולומר שאילן סרק קודם לאילן מאכל. אם כן, פירוש הפרשה לדעתם, שהזהירה תורה לא תשחית את עצה לכרות אותם דרך השחתה שלא לצורך המצור, כמנהג המחנות. והטעם, כי הנלחמים משחיתים בעיר וסביב הארץ אולי יוכלו לה, כענין שנאמר: "וכל עץ טוב תפילו וכל מעיני מים תסתמו" (מ"ב ג, יט), ואתם לא תעשו כן להשחיתה, כי תבטחו בשם שיתן אותה בידכם, כי האדם עץ השדה הוא, ממנו תאכל ותחיה, ובו תבוא העיר מפניך במצור, לומר אתה תחיה ממנו אחרי שתכבוש העיר, וגם בהיותך במחנה לבא מפניך במצור תעשה כן. וטעם (ופירוש) "אותו תשחית וכרת" - כי מותר אתה לכרות אותו לבנות המצור וגם להשחיתו עד רדתה (כניעת העיר), כי לפעמים תהיה ההשחתה צורך הכבוש, כגון שיהו אנשי העיר יוצאים ומלקטין עצים ממנו, או נחבאים שם ביער להלחם בכם, או שהם לעיר למחסה ולמסתור מאבן נגף.

4. עיין בדברי הרמב"ן על פסוק יט, וענה:

א. לפי הפשט, אילו עצים מותר לכרות בעת מלחמה? ומה הנימוק?

ב. לדעת חז"ל - האם יש מצבים שבהם מותר לכרות במלחמה עצי פרי?

ג. על פי דברי חז"ל, כיצד מפרש הרמב"ן את ציווי התורה, לא לכרות עצי פרי אלא עצי סרק?

ד. כתבו שני מצבים בהם מותר לעקור עצים במהלך המלחמה. שים לב המצב השני נחלק לשלוש דוגמאות.

ה. על איזו תופעה שלילית בזמן המלחמה מדבר הרמב"ן? כיצד היא באה לידי ביטוי בנושא העצים? ומה דעת התורה על כך?

”...עד רדתה” (כ')

דברים כ, כ

רק עץ אֲשֶׁר תִּדְעַ כִּי לֹא עֵץ מֵאֲכָל הוּא אֶתּוֹ תִּשְׁחִית וְכָרְתָּ וּבְנִיתָ מְצוֹר עַל הָעִיר אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ: רש"י
עד רדתה - לשון רדוי, שתהא כפופה לך.

5. כתוב בלשונך מה הפירוש של פסוק כ', ובעיקר של המילים "עד רדתה", לפי רש"י? נסה להציע טעם לדין הזה?

○ שבת יט ע"א

תנן רבנן: אין צריך על עיירות של נכרים פחות מג' ימים קודם השבת, ואם התחילו אין מפסיקין. וכן היה שמאי אומר: 'עד רדתה' - אפילו בשבת..

6. לפי דברי הגמרא במסכת שבת (יט ע"א), איזו הלכה מעשית למדו חז"ל מהמילים "עד רדתה"?

איסור כללי של "בל תשחית"

☒ **רשות: ספר החינוך מצוה תקכט - שלא להשחית אילני מאכל במצור וכן כל השחתה בכלל הלאו**

שנמנענו מלכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם...

כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד, כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה, ובכל ענינים אלו ובכל כיוצא בהם שיהיה בהם השחתה יאמרו זכרונם לברכה תמיד בגמרא והא קא עבר (והרי הוא עובר) משום "בל תשחית" [קידושין ל"ב ע"א]...

שורש המצוה ידוע, שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקרבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר מהשחית בכל כחם, ולא כן הרשעים אחיהם של מזיקין שמחים בהשחתת עולם והמה משחיתים, במדה שאדם מודד בה מודדין לו, כלומר בה הוא נדבק לעולם, וכענין שכתוב, "שָׁמַח לְאִיד לֹא יִנְקָה" רע (משלי יז, ה), והחפץ בטוב ושמח בו "נִפְשׁוּ בְטוֹב תְּלִין" לעולם (תהלים כה, יג), זה ידוע ומפורסם.

7. עיין בספר החינוך, וענה:

א. מה המקור בתורה לאיסור הכללי של "בל תשחית" - לא לקלקל סתם דברים?

ב. מה הטעם לאיסור הכללי של "בל תשחית"?

ישומן של שתי המטרות המנחות את דיני מלחמה

במבוא ליחידה למדנו שהרמב"ן מצביע על שתי מטרות-על שמנחות את דיני המלחמה בתורה, נסכם את דבריו:

א. דיני המלחמה מטרתם לסייע לעם ישראל לנצח במלחמה - בדרך הטבע.

ב. דיני המלחמה מטרתם למנוע את תופעות הלוואי האנטי-מוסריות, שהן בדרך כלל חלק בלתי נפרד בכל מלחמה.

8. הסבר כיצד שתי המטרות הללו באות לידי ביטוי בפרטי הדינים של מצוות איסור כריתת עצים בשעת מלחמה וכן

בטעמים שנתנו ע"י המפרשים למצווה זו.

יחידה: דיני מלחמה

שמירת המחנה	אשת יפת תואר	איסור השחתת עצים במלחמה	הקריאה לשלום במלחמה	נקי יהיה לביתו	החוזרים מהמערכה	עידוד וחיוק הלוחמים	מלחמת מצוה ומלחמת רשות מלחמת עמלק	מבוא לדיני מלחמה
-------------	--------------	-------------------------	---------------------	----------------	-----------------	---------------------	-----------------------------------	------------------

אשת יפת תואר: (כא, י-יד)

דברים כא, י-יד

[חלק א: מקרה בו החייל חפץ בשבויה שתהיה אשתו]

(י) כי תצא למלחמה על איבדיך ונתנו ה' אלהיך בידך ושביתי שבי:

(יא) וראית בשביה אשת יפת תואר וחסקת בה ולקחתה לך לאשה:

(יב) והבאתה אל תוך ביתך וגלחתה את ראשה ועשתה את צפרניה:

(יג) והסירה את שמלת שביה מעליה וישבה בביתך ובכתה את אביה ואת אמה ירח ימים:

ואחר כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה:

[חלק ב: מקרה בו החייל אינו חפץ בשבויה שתהיה אשתו]

(יד) והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכר לא תמכרנה בכסף לא תתעמר בה תחת אשך ענייתה:

איך התורה מאפשרת לקחת בשבי אישה?

את הפרשה יש ללמד על רקע מציאות המלחמה העולה מן הכתובים במקומות נוספים. בעולם העתיק מקובל היה לקחת במלחמה בשבי אנשים נשים וטף. האנשים שנלקחו בשבי היו מחולקים כעבדים לאנשים פרטיים או שהיו נמכרים בשוק העבדים - כל ספרי ההיסטוריה מדווחים על כך, וגם בתנ"ך מצינו זאת הן במצוות התורה (למשל בפרשת הקריאה לשלום) והן בסיפורי הנ"ך (בשמואל ובמלכים). בנוסף לכך בעולם העתיק היה מקובל שלוחמים היו אונסים את הנשים בזמן הקרב, למשל, בתיאור המלחמה של הגויים על ירושלים נאמר בספר זכריה "וְאֶסְפְּתִי אֶת כָּל הַגּוֹיִם אֶל יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁסוּ (וחרבו) הַבָּתַיִם וְהַנְּשִׁים תִּשְׁכַּבְנָה (תאנסנה)". לאחר שנשים נאנסו הלומים לאחר מכן או שהיו משאירים את הנשים האנוסות והמסכנות במקומם או שהיו לוקחים אותן בשבי לבתיהם ושם הם היו הופכים אותן לשפחות ובמקרה היותר גרוע הופכים אותן לשפחות המין שלהם. ואם הם לא רצו להחזיק אותן בבתיהם כשפחות, היו מוכרים אותן בשוק העבדים.

התורה מודעת לנורמות הללו שהיו מקובלות. התורה אינה יכולה לעקור את הנורמות הקלוקלות האלו לחלוטין היא לא יכולה להציב רף גובה בהרבה ממה שמקובל היה בזמן התנ"ך, אך התורה דורשת מהאדם בישראל לנהוג בנורמות מוסריות יותר גבוהות ממה שהיה מקובל - אסור ללוחם לאנוס את השבויה בזמן הקרב (רמב"ן), אלא מותר לו לקחת אותה בשבי וכעבור זמן להתחתן איתה, ואז לדאוג לכל צרכיה, ולתת לה מעמד של אישה נשואה חופשייה. זאת ועוד אם הלוחם מחליט שהוא אינו מעוניין להתחתן איתה אסור לו למכור אותה אלא הוא חייב לשחרר אותה לחלוטין.

רש"י דברים כא, יא

ולקחת לך לאשה - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. שאם אין הקדוש ברוך הוא מתירה ישאנה באיסור. אבל אם נשאה, סופו להיות שונאה, שנאמר אחריו (פסוק טו) "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה", וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה, לכך נסמכו פרשיות הללו.

1. עיין ברש"י על פסוק יא, וענה:

א. מדוע התורה מתירה לאדם לקחת לעצמו אישה שבויה?

ב. שאלה למחשבה: מה יחסה של התורה לדין אשת יפת תואר? כיצד מנחה אותנו התורה להתמודד עם התעוררות

יצר בעת מלחמה?

חלק א: מקרה בו החייל חפץ בשבויה שתהיה אשתו (י-יג)

2. עיין בפרק כא, פסוקים י-יד, וענה:

- א. הפרשה בנויה כמשפט תנאי (מבנה של מקרה ודין) - היכן מסתיים התנאי (המקרה) ומתחיל הדין?
 ב. "ולקחת לך אישה" (פסוק יא) מהי המשמעות ההלכתית של דברים אלו? האם יש חובה על האדם לקחת אישה בשבי ולהתחתן איתה?

3. כתוב בלשונך מצוות "עשה" ומצוות "לא תעשה" הכתובות בפסוקים אלה?

4. מה הן שש הפעולות שהאישה השבויה צריכה לעשות לפני שמותר ליהודי להתחתן איתה?

א.
ב.
ג.
ד.
ה.
ו. חייבת להתגייר לפני החתונה (רמב"ם)

מה מטרת הפעולות שאשת יפת התואר צריכה לעשות לפני חתונתה?

תלמידי 3 יח"ל נדרשים להכיר דעה אחת בלבד, תלמידי 5 יח"ל נדרשים להכיר 3 דעות

רש"י דברים כא

(יב) ועשתה את צפרניה - תגדלם כדי שתתנוול.

(יג) והסירה את שמלת שביה - לפי שהם נאים, שהגוים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם. וישבה בבינתך - בבית שמשתמש בו, נכנס ונתקל בה, יוצא ונתקל בה, רואה בבכייתה, רואה בנוולה, כדי שתתגנה עליו. ובכתה את אביה - כל כך למה, כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה, בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת.

רמב"ן דברים כא, יב

...וטעם האבלות והבכי ("וּבְכִתָּהּ אֶת אֲבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ יָרַח יָמִים"):

ועל דעת רבותינו (ורש"י) שאומרים שהכל לכער את יפיה: צוה שתסיר הבגדים הנאים מעליה, שהגוים ארורים הם בנותיהם מתקשטות במלחמה כדי לזנות אחריהן, ותגלח את ראשה שהוא נוול גדול, ותקוץ הצפרנים כי מנהג הנשים לגדל אותם ולצבעם במיני הפוך והצבעונים... *וטעם האבלות והבכי על דעת רבותינו כדי שתתנוול אולי יעבור חשקו ממנה (ספרי תצא יא).

ורבי אברהם (אבי"ע) אמר, כי נתנה לה התורה זמן כמשפט הבוכים על מת לכבוד אביה ואמה שמתו במלחמה.

והרב (הרמב"ם) אמר במורה הנבוכים (ג מא), לחמלה עליה שתמצא מנוח לנפשה, כי יש לעצבים מנוח והשקט בבכייתם ואבלם, ובזמן ההוא לא יכריחנה להניח דתה ולא יבעלנה.

ועל דעתי... רק (אלא בכדי) שיעקר שם ע"ז מפיה ומלבה, ולכבות עוד גחלת הנדוד והפרוד מאביה ומאמה ומעמה. **שאינ הגון לשכב עם אשה אנוסה ומתאבלת**... והנה כאשר יודיעוה שנכריחנה לעזוב את עמה ומולדתה ותתיחד, נאמר לה תתנחמי על אביך ועל אמך ועל ארץ מולדתך כי לא תוסיפי לראותם עוד עד עולם, אבל תהי אשה לאדוניך כדת משה ויהודית. **והנה אז ניתן לה זמן שתבכה ותתאבל כמשפט המתאבלים, להשקיט ממנה צערה ותשוקתה** "כי בכל עצב יהיה מותר" (יתרון והרווחה) וניחום אחרי כן. והנה בזמן הזה לקחה עצה בנפשה על הגירות, ונעקר קצת מלבה ע"ז שלה ועמה ומולדתה כי נחמה עליהם, ודבקה באיש הזה שידעה כי תהיה אליו והורגלה עמו.

5. עיין בדברי הרמב"ן, וענה:

- א. הרמב"ן מביא ארבע דעות (חז"ל, אב"ע, רמב"ם, ורמב"ן) בשאלה מה טעם לפעולות שהשבויה נדרשת לעשות **במשך חודש ימים**. מיין את הדעות הללו לשתי קבוצות לפי החלוקה המופיעה בטבלה שלפניך והסבר.
- ב. מה הם שני הטעמים שנותן הרמב"ן להמתנה של חודש הימים עד שלוחם יכול לשאת את השבויה לאישה.

הטעם לפעולות שאשת יפת התואר צריכה לעשות במשך חודש ימים	
למען מצבו הנפשי של אשת יפת התואר (השבויה) השבויה במרכז	למען מצבו הרוחני של האדם מישראל (השוכה) החייל השובה במרכז

ההתגיירות של אשת יפת התואר

רמב"ם משנה תורה, הלכות מלכים פרק כא, הלכות ה-ו
 ...אם קבלה עליה להיכנס תחת כנפי השכינה [להתגיייר] - מטבילה לשם גרות מיד...
 לא רצתה להתגיייר, מגלגלין עימה שנים עשר חדש. לא רצתה - מקבלת שבע מצוות שנצטוו בני נח, ומשלחה לנפשה, והרי היא ככל הגרים התושבים, ואינו נושאה שאסור לישא אשה שלא נתגיירה.

6. לדעת הרמב"ם ופרשנים נוספים, השבויה נדרשת להתגיייר והשובה אינו רשאי לשאת אותה בנוכריותה. מה הדין במקרה והשבויה מסרבת להתגיייר? ומה הטעם של דין זה?

חלק ב: מקרה בו החייל אינו חפץ בשבויה שתהיה אשתו (יד)

7. מה הדין במקרה והלוחם אינו חפץ לשאת לאישה את אשת יפת התואר שלקח בשבי. **צטט** והסבר.

משמעותה של פרשת אשת יפת תואר בימינו

הרב אליעזר מלמד, בשבע", א' כסלו תשע"ז

אמנם בארצות ערב ודומיהן עדיין מקובל שחיילים אונסים נשים ורוצחים אנשים, ואף בצבאות המערב חיילים רבים עוברים על החוק ואונסים את נשות העם הנכבש או הנשלט. מכל מקום, מכיוון שכל היתר אשת יפת תואר הוא כנגד יצר הרע, כדי להסדיר את התנהגות החייל בתנאים תרבותיים אכזריים ורעים ולהצילו בכך מאיסורים חמורים יותר, הרי שכיום - לאחר שזכינו ובהשפעתו המיטיבה של מוסר התורה דיני המלחמה בקרב עמי המערב השתנו לטובה, הן מצד מעמד בני האוכלוסייה המנוצחת שנפשם אינה נתונה כרכוש ביד הכובשים, והן מצד שחוקי הצבא נאכפים על החיילים ביתר יעילות - בטל היתר אשת יפת תואר. חזר הדין לקדמותו, שאסור לאיש ואישה לקיים יחסי אישות שלא במסגרת נישואין כהלכה".

ישומן של שתי המטרות המנחות את דיני מלחמה

- במבוא ליחידה למדנו שהרמב"ן מצביע על שתי מטרות-על שמנחות את דיני המלחמה בתורה, נסכם את דבריו:
- א. דיני המלחמה מטרתם לסייע לעם ישראל לנצח במלחמה - בדרך הטבע.
 - ב. דיני המלחמה מטרתם למנוע את תופעות הלוואי האנטי-מוסריות, שהן בדרך כלל חלק בלתי נפרד בכל מלחמה.

8. הסבר איזו מטרה מבין שתי המטרות שלמדנו, באה יותר לידי ביטוי בדינים ובטעמים השונים של מצוות אשת יפת תואר. פרט בתשובתך **דינים שונים וטעמים לדינים** שנאמרו ע"י המפרשים, והסבר כיצד הם מיישמים את המטרה.

יחידה: דיני מלחמה

שמירת המחנה	אשת יפת תואר	איסור השחתת עצים במלחמה	הקריאה לשלום במלחמה	נקי יהיה לביתו	החוזרים מהמערכה	עידוד וחיוזוק הלוחמים	מלחמת מצווה ומלחמת רשות מלחמת עמלק	מבוא לדיני מלחמה
-------------	--------------	-------------------------	---------------------	----------------	-----------------	-----------------------	------------------------------------	------------------

שמירת המחנה (כג, י-טו)

דברים כג, י-טו

- (י) כי תצא מחנה על איבך ונשמרת מפל דבר רע:
 (יא) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה:
 (יב) והיה לפנות ערב רחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה:
 (יג) ונד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ:
 (יד) ונתד תהיה לך על אונג והיה בשבתך חוץ וחרפתה בה ושבת וכסית את צאתך:
 (טו) כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנהך להצילך ולתת איבך לפניך והיה מחנהך קדוש ולא יראה בך ערות דבר, ושב מאחריך (ה' התרחק ממך):

שמירה על טהרה במחנה

דברים כג

- (יא) כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה:
 (יב) והיה לפנות ערב רחץ במים וכבא השמש יבא אל תוך המחנה:

רש"י דברים כג, יא

ויצא אל מחוץ למחנה - זו מצות עשה.
 לא יבא אל תוך המחנה - זו מצות לא תעשה.

1. עיין בפרק כג פסוקים יא-יב וברש"י, וענה:

- א. מהי מצווה ה"עשה" ומהי מצוות ה"לא תעשה" הכתובות בפסוק יא?
 ב. כתוב בלשונך את הדין הנאמר בפסוק יב.

שמירה על היגיינה במחנה

דברים כג

- (יג) ונד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ:
 (יד) ונתד תהיה לך על אונג והיה בשבתך חוץ וחרפתה בה ושבת וכסית את צאתך:

רש"י דברים כג

(יג) ויד תהיה לך - כתרגומו (אונקלוס: "ואתר מתקן" - מקום מוכן) כמו "איש על ידו" (במדבר ב, יז, גם שם פירש רש"י "ידו" - מקום, והפירוש שם הוא שבמסע המחנות כל שבת צריך לשמור על מקומו כפי שנקבע בסידור המחנות).
 (יד) על אונג - לבד משאר כלי תשמישך. אונג - כמו כלי זיינד.

2. עיין בפסוקים יג-יד וברש"י וכתוב, מה הן שתי מצוות העשה הנאמרות בפסוקים אלה.
 פרט על מי מוטל החובה לביצועה של כל אחת ממצות אלו?

3. התורה מביאה שני דברים שצריך להימנע מהם במחנה צבאי: להרחיק אדם שטמא בטומאת קרי, ולשמור על היגיינה, מדוע לדעתך התורה מביאה דווקא את שני עניינים אלו בהקשר הצבאי?

”כִּי תֵצֵא מִחֲנֶה עַל אִיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע” (פסוק י)

☒ רמב”ן דברים כג, י

ונשמרת מכל דבר רע - ...ועל דרך הפשט היא אזהרה מכל הנאסר.

ובספרי (תצא קיט) ”ונשמרת מכל דבר רע”

שומע אני בטומאות ובטהרות ובמעשרות (וכד', כלומר לזהר מכל העברות והמצוות) הכתוב מדבר,

תלמוד לומר: ”ערוה” (כנאמר בפסוק טו: ”ערוה דבר”)

אין לי אלא - ערוה (גילוי עריות).

מנין לרבות עבודת גלולים וגלוי עריות ושפיכות דמים וקללת השם?

תלמוד לומר: ”ונשמרת מכל דבר רע” (פסוק י)

או יכול בטומאות ובטהרות ובמעשרות הכתוב מדבר?!

תלמוד לומר: ”ערוה” - מה ערוה מיוחדת מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה,

אף כל מעשה שגלו עליו כנענים ומסלק את השכינה (כלומר גם ע”ז ושפיכות דמים וקללת השם),

כשהוא אומר: ”דבר” אף על לשון הרע.

4. ברור שהדברים הרעים שצריך להימנע מהם במחנה צבאי, אינם מסתכמים רק בהרחקת הטמא ושמירה על הגיינה. עיין בפסוקים י-טו ובדברי הרמב”ן וענה:
- א. לפי הרמב”ן מה נכלל עוד בחיוב להישמר ”מכל דבר רע” לפי הפשט, ומה נכלל בציווי זה לפי המדרש בספרי?
- ב. ערוך רשימה, מה הם **שבעת** האיסורים שצריך להימנע מלעשות במחנה צבאי? (ע”פ הפשט וע”פ המדרש).

רמב”ן דברים כג, י

ונשמרת מכל דבר רע - ...והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה, הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב. ועל כן הזהיר בו הכתוב, ונשמרת מכל דבר רע.

5. עיין בפסוק י' ובדברי הרמב”ן, וענה:

- א. מה הקושי בציווי התורה ”וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע” אליו מתייחסים הרמב”ן בפירושו?
- ב. כיצד הרמב”ן מיישב את הקושי?

רמב”ן דברים כג, י

(לאחר שהרמב”ן הביא את המדרש ”שנשמרת מכל דבר רע” הכוונה לזהר מע”ז, מגלוי עריות, שפיכות דמים, מקללת השם ומלשון הרע הוא אומר:)

וגם זה מן הטעם שפירשנו, כי מלבד האזהרות שבאו **באלה העבירות החמורות יוסיף ”לאו” במחנה שנשמר בו מכל אלו העבירות, שלא תסתלק השכינה מישראל אשר שם**, כאשר אמר ”כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחנך” - והנה העושה העבירות הגדולות במחנה, כאותם שכתוב בהם (ירמיה ז, ט) ”שמו שקוציהם בבית אשר נקרא שמי עליו לטמאוו”.

ועוד, שלא (נגיע למצב ש) יגברו עלינו האויבים - אם נעשה כמעשים הגורמים להם שיגלו מפנינו, וזהו ”ולתת אויביך לפניך”,

והוסיפו בו לשון הרע (חז”ל דרשו ”דבר רע” - ”לשון הרע”), כדי שלא ירבו ביניהם מחלוקת, ויכו ביניהם מכה רבה מאד יותר מן האויבים.

ועל דרך הפשט, הזהיר בבעל המקרה לצאת מכל המחנה מפני הטעם הנזכר שהשם מתהלך עמנו להושיענו והמחנה קדוש, ושיהיה לבנו מתכוין להקב"ה ונוחיל לישועתו ולא נסמוך בזרוע בשר. וכן הטעם בכסוי הצואה, **כי המחנה כולו כמקדש ה'.**
וממנו נלמוד למקום התפלה, שנרחיק מן הצואה ארבע אמות ולכל מראה העיניים.

6. מתברר שכדי לנצח במלחמה לא מספיק שיהיה לצבא כוחות צבאיים-ארציים: מודיעין, פיקוד, טקטיקה וכלי נשק וכד', וגם לא מספיק שהעם והלוחמים יחזיקו בתפיסה רוחנית: אמונה בה' שהוא זה שנלחם לנו, ושצריך להתפלל וכד'. **הפרשה שלנו חידשה שצריך משהו נוסף בתחום הרוחני.**
- א. לפי הרמב"ן, מהו הדבר הרוחני הנוסף שבלעדיו הניצחון לא מובטח? בסס את תשובתך על הכתוב.
- ב. מה הם שני הטעמים שמביא הרמב"ן מדוע כדי לנצח, מחנה צבאי חייב להקפיד על הדבר הרוחני הנוסף?
- ג. מה הדמיון שמוצא הרמב"ן למחנה צבאי ולמקדש? ומה המשמעות הנובעת מדמיון זה?

7. הרמב"ן על פסוק י' רואה בציווי "ונשמרת מכל דבר רע", כציווי שנועד לסייע לעם ישראל להתמודד עם סכנות שונות שעלולות לצוץ בעת מלחמה ולדרדר את התנהגות העם. בטבלה שלפניך מוצגות **שלוש סכנות** מרכזיות, השלם בלשונך את המשפטים בטבלה, ופרט כיצד בא לדי ביטוי **באופן מעשי** סכנות אילו לפי הרמב"ן?

<p>הציווי "ונשמרת מכל דבר רע" נאמר דווקא בזמן מלחמה כי</p> <p>(ענה לפי הרמב"ן המובא לפני שאלה 5)</p>	<p>א. סכנה מוסרית</p>	
<p>הציווי "ונשמרת מכל דבר רע" נאמר דווקא בזמן מלחמה מכיוון</p> <p>(ענה לפי הרמב"ן המובא לפני שאלה 6)</p>	<p>ב. סכמה רוחנית</p>	
<p>הציווי "ונשמרת מכל <u>דבר</u> רע" כולל גם את הזהרה <u>מלדבר</u> לשון הרע במחנה, זה נאמר דווקא בזמן מלחמה כי</p> <p>(ענה לפי הרמב"ן המובא לפני שאלה 6)</p>	<p>ג. סכנה חברתית</p>	

ישומן של שתי המטרות המנחות את דיני מלחמה

- במבוא ליחידה למדנו שהרמב"ן מצביע על שתי מטרות-על שמנחות את דיני המלחמה בתורה, נסכם את דבריו:
- א. דיני המלחמה מטרתם לסייע לעם ישראל לנצח במלחמה - בדרך הטבע.
- ב. דיני המלחמה מטרתם למנוע את תופעות הלוואי האנטי-מוסריות, שהן בדרך כלל חלק בלתי נפרד בכל מלחמה.
8. הסבר איזו מטרה מבין שתי המטרות שלמדנו, באה יותר לידי ביטוי בדינים ובטעמים השונים של מצוות "שמירת המחנה". פרט בתשובתך **דינים שונים וטעמים** לדינים שנאמרו ע"י המפרשים, והסבר כיצד הם מיישמים את המטרה.